

Kołodziejczyk, Arkadiusz

Nowe Podlasiana. Przegląd wydawnictw historycznych za lata 1997-1998

Szkice Podlaskie 7, 247-258

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Arkadiusz Kołodziejczyk (Siedlce)

Nowe Podlasiana. Przegląd wydawnictw historycznych za lata 1997-1998

W poprzednich¹ przeglądach historiograficznych południowego Podlasia (obszar dwóch byłych województw - białkopodlaskiego i siedleckiego) z satysfakcją podkreślałem ożywienie historycznego ruchu regionalnego. Dziś, z perspektywy 10 lat od zapoczątkowania przemian politycznych i społecznych w Polsce, wyrażam głębokie przeświadczenie, iż ruch regionalny przeżywa wyraźny renesans. Z roku na rok rośnie liczba publikacji monograficznych i pryncypalnych, publikowane są wspomnienia, kontynuuje się edycję pism regionalnych o charakterze historycznym. Nieco gorzej wyglądają sprawy warsztatowe i umiejętność krytyki źródeł, zwłaszcza u historyków młodych i historyków - amatorów, poważne potknięcia zdarzają się jednak rzadko i nie mogą wpłynąć na ogólną bardzo pozytywną ocenę ruchu regionalnego.

Powyższe uwagi dotyczą całego kraju, a nie tylko południowego Podlasia. Na ożywienie badań regionalnych wpłynęło pozytywnie zniesienie cenzury, ale także pojawienie się wielu nowych uczelni niepaństwowych do których należą m.in. (Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusku czy Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna w Łowiczu), które zastąpiły mecenat państwowy, publikując szereg rozpraw, opracowań i wydawnictw źródłowych z dziedziny regionalistyki. Bardzo zaktywizowały swoją działalność także towarzystwa naukowe i regionalne - na Podlasiu w pierwszej kolejności Siedleckie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łukowskiej, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Międzyrzeczu Podlaskim, Towarzystwo Przyjaciół Mińska Mazowieckiego, Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne - Oddział w Siedlcach i szereg innych. Poważną rolę wydawniczą pełnią były biblioteki wojewódzkie - w Białej Podlaskiej i w Siedlcach, biblioteka miejska w Węgrowie, Archiwum Państwowe w Siedlcach, gminy i magistraty. Ożywieniu uległy owocujące licznymi pracami badania nad dziejami poszczególnych parafii Kościoła rzymskokatolickiego, pojawiło się kilka dalszych rozpraw na temat unitów podlaskich, rośnie liczba publikacji dotyczących ruchu oporu w latach 1939-1944, dziejów oświaty i szkół, jak również ochotniczych straży pożarnych. Należy żywić nadzieję a nawet przekonanie, że nowy podział administracyjny nie wpłynie hamująco na rozwój badań regionalnych i liczbę oraz

---

¹ A. Kołodziejczyk, *Nowe Podlasiana*, „Nowe Książki”, 1994 nr 4, s. 28-29; idem, *Nowe Podlasiana. Przegląd wydawnictw historycznych za lata 1992-1993*, „Szkice Podlaskie” z. 4, Siedlce 1994, s. 106-111; idem, *Nowe Podlasiana. Przegląd wydawnictw historycznych za lata 1994-1997*, „Rocznik Mazowiecki”, t. X, 1998, s. 203-214.

poziom publikacji zwartych i periodyków, a poziom ten będzie systematycznie wzrastał.

Podobnie jak w poprzednim przeglądzie w pierwszej kolejności należy wymienić osiągnięcia wydawnicze i działalność naukowo-badawczą Instytutu Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach (byłej Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej). Instytut kontynuuje własną serię prac (ukazało się już 30 tomów a dalsze są w fazie druku bądź opracowania), jest wspólnie z Siedleckim Towarzystwem Naukowym wydawcą „*Szkiców Podlaskich*”, zawierających głównie artykuły i materiały dotyczące Podlasia.

W 1997-1998 r. w serii prac monograficznych i materiałów konferencji naukowych zorganizowanych przez Instytut Historii ukazały się następujące tomy związane z tematyką podlaską: Arkadiusza Kołodziejczyka, *Szkice z dziejów prasy podlaskiej*², Edwarda Kospath-Pawłowskiego i Henryka Mierzwińskiego, *Groby wojenne na Podlasiu*³ zawierający wykazy cmentarzy i nazwiska poległych począwszy od 1792 r., materiały konferencji naukowej *Podlasie w powstaniu listopadowym 1830-1831* (redaktor Janusz Wojtasik)⁴, monografia 34 białskiego pułku piechoty w wojnie 1920 roku autorstwa H. Mierzwińskiego⁵, materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut 12 marca 1997 r. pt. *Związek Walki Zbrojnej-Armia Krajowa na Podlasiu* (redaktorzy Kazimierz Pindel i A. Kołodziejczyk)⁶,

² A. Kołodziejczyk, *Szkice z dziejów prasy podlaskiej*, Siedlce 1997, ss. 130. Zawiera m.in. artykuły dotyczące prasy lukowskiej, węgrowskiej, walki politycznej na łamach prasy podlaskiej w latach II Rzeczypospolitej, wydawnictw podziemnych na Południowym Podlasiu pod okupacją sowiecką 1944-1945, prasy Południowego Podlasia w latach 1944-1974, prasy siedleckiej do 1980 r., materiały bibliograficzne do dziejów prasy podlaskiej.

³ E. Kospath-Pawłowski, H. Mierzwiński, *Groby wojenne na Podlasiu*, Siedlce 1997, ss. 112 oraz dodruk Siedlce 1998.

⁴ *Podlasie w Powstaniu Listopadowym 1830-1831. W 165-rocznicę polskiego zwrotu zaczepnego wzdłuż szosy*, Red. Nauk. J. Wojtasik, Siedlce 1997; ss. 140. Zawiera m.in. artykuły o treści „podlaskiej”: A. Kołodziejczyk, *Bitwa pod Liwem 12-13 IV 1831 r.*; J. Kuligowski, *Działania wojenne pod Mińskiem Mazowieckim w powstaniu listopadowym*; H. Mierzwiński, *Stosunek duchowieństwa Diecezji Janowskiej czyli Podlaskiej do powstania listopadowego*; O. J. M. Cygan OFM Cap, *Beniamin Szymański OFM Cap a powstanie listopadowe*; W. Więch-Tchórzewska, *Miejsca pamięci powstania listopadowego na południowym Podlasiu*. Szkoda, iż do wydawnictwa wkrađło się parę błędów redakcyjnych.

⁵ H. Mierzwiński, *Południowe Podlasie w 1920 roku. 34 pułk piechoty w wojnie polsko-sowieckiej*, Siedlce 1998, s. 220. Jest to pierwsze tak szerokie ujęcie monograficzne problematyki 1920 roku na Podlasiu. Razi jednak niska jakość reprodukowanych fotografii.

⁶ *Związek Walki Zbrojnej - Armia Krajowa na Podlasiu*, praca zbiorowa pod red. K. Pindla i A. Kołodziejczyka, Siedlce 1998; ss. 158. Zawiera m.in.: K. Pindel, *Podlasie jako teren prowadzenia działań wojennych w zamierzeniach planistycznych okresu międzywojennego i w wojnie 1939 roku*; H. Piskunowicz, *Związek Walki Zbrojnej-Armia Krajowa na Podlasiu*; T. Sawicki, *Podlasie w niemieckich planach wojennych*

Rok 1863 na Podlasiu (redaktor H. Mierzwiński)⁷, *Prasa podlaska w XIX-XX* (materiały konferencji pod red. A. Kołodziejczyka i Dariusza Grzegorczyka)⁸. W druku znajduje się szereg dalszych pozycji poświęconych m. in. strażom pożarnym na Podlasiu, grobom wojennym w powiecie węgrowskim, 80-rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości.⁹ Jako wydawca

(wiosna - lato 1944 r.); S. Chojnecki, *Taktyka działań 8 Dywizji Piechoty AK w Podokręgu Wschodnim latem 1944 roku*; H. Królikowski, *Zrzuty powietrzne dla ZWZ-AK na Podlasiu*; A. Charczuk, *Akcje likwidacyjne w Obwodzie Siedleckim ZWZ-AK*; W. Charczuk, *Rozmowy scaleniowe Armii Krajowej z Narodowymi Siłami Zbrojnymi na Podlasiu*; A. Kołodziejczyk, *Związek Walki Zbrojnej - Armia Krajowa na Południowym Podlasiu w historiografii*.

⁷ *Rok 1863 na Podlasiu*, praca zbiorowa pod red. H. Mierzwińskiego, Siedlce 1998, ss. 226. Zawiera m.in.: J. Skowronek, *Rok 1863 na Podlasiu - refleksje podlaskie i uniwersalne*; T. Kabot, *Powstanie styczniowe na Ziemi Brzeskiej (luty-lipiec 1863)*; G. Welik, *Ziemiaństwo i szlachta podlaska wobec powstania styczniowego*; H. Mierzwiński, *Żydzi podlascy a powstanie styczniowe*; J. M. Cygan, *Biskup Beniamin Szymański wobec powstania styczniowego*; J. Z. Kraiński, *Ludomir Benedyktowicz jako powstaniec i jego tragedia (1844-1926)*; A. Borys, *Prasa podlaska z lat 1923-1933 o powstaniu styczniowym*; W. Więch-Tchórzewska, *Obchody rocznic powstania styczniowego na Podlasiu*.

⁸ *Prasa podlaska w XIX-XX wieku*. Pr. zb. pod red. A. Kołodziejczyka i Dariusza Grzegorczyka, Siedlce 1999. Zawiera: A. Kołodziejczyk, *Dwa wieki prasy podlaskiej*; Tadeusz Swat, *Podziemna prasa na Podlasiu w okresie powstania styczniowego*; Tadeusz Boruta, *Prasa podlaska w latach pierwszej okupacji niemieckiej (1915-1918)*; Rafał Dmowski, *Materiały do bibliografii prasy kościelnej diecezji podlaskiej*; D. Grzegorczyk, *Prasa siedlecka w okresie II Rzeczypospolitej*; Sławomir Batok, *Prasa oświatowa na Podlasiu w latach II Rzeczypospolitej*; Ryszard Polak, *Problematyka społeczno-polityczna na łamach „Podlasiaka” (1922-1932)*; Mateusz Ciborowski, *„Podlaska Różga” jako przykład prasy antysemitycznej*; P. Matusak, *Prasa konspiracyjna na Podlasiu w latach okupacji niemieckiej*; J. Kuligowski, *Prasa Mińska Mazowieckiego (do 1989 r.)*; Janusz Giera, *Poczta jako kolporter i propagator prasy na wsi podlaskiej w latach 1944-1956*; Marek Biarda, *Pierwsze pięciolecie „Tygodnika Siedleckiego” 1982-1987*; Witold Bobryk, *Podlaska prasa bezdebitowa 1980-1989*; G. Welik, *Prasa województwa siedleckiego w okresie transformacji ustrojowej*.

⁹ Marian Jakubik, A. Kołodziejczyk, *Żołnierska danina życia*, Siedlce 1999; *Strażacy Podlasia w walce o niepodległość w 1918 roku. 80 lat OSP w Kotuniu*. Pr. zb. pod red. A. Kołodziejczyka i Zbigniewa Todorskiego. Na tom składają się artykuły: A. Kołodziejczyk, *Strażacy Podlasia w walce o niepodległość w 1918 roku*; Aneta Paskudzka, *Straż Ogniowa Ochotnicza w Łukowie w latach 1914 - 1918*; Rafał Dmowski, *Straż Ogniowa Ochotnicza w Siedlcach (1915 - 1920)*; Zbigniew Todorski, *Polska Organizacja Wojskowa i Straż Ogniowa Ochotnicza w Kotuniu w latach 1915 - 1918*; Mariusz Pawlak, *Zarys dziejów Ochotniczej Straży Pożarnej w Kotuniu w latach 1918-1998*, oraz materiały źródłowe: *Działalność historyczno-muzealna Ochotniczej Straży Pożarnej w Kotuniu. Dokumenty*. Wyboru dokonał - Zbigniew Todorski; Rafał Dmowski - *XIX-wieczne prawodawstwo strażackie na przykładzie Łukowa*; Tadeusz Boruta, *Rozbrojenie Niemców w Milanowie, pow. radzyński przez strażaków i peowiaków w listopadzie 1918 r. Relacje*.

figuruje Instytut Historii, współwydawcami niektórych tomów są Siedleckie Towarzystwo Naukowe lub Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne Oddział w Siedlcach. Instytut opublikował także kilka dalszych prac poświęconych najnowszej historii Polski¹⁰, był współorganizatorem kilku konferencji naukowych, których pokłosiem stały się publikacje.¹¹ Redagowanie serii prac historycznych przez naukowców (Piotr Matusak, Władysław Ważniewski, Henryk Mierzwiński, Janusz Wojtasik, Edward Kospath-Pawłowski i inni) zapewnia im odpowiedni poziom merytoryczny. Na uwagę zasługuje znacząca już obecność na ich łamach młodych pracowników nauki, a nawet studentów. Rokuje to nadzieje na stworzenie w najbliższej przyszłości znaczącego ośrodka nauki historycznej w Siedlcach.

Spośród wydawnictw o charakterze bibliograficznych należy zasygnalizować ciekawą publikację dotyczącą regionalistów w zbiorach bibliotek publicznych województwa siedleckiego, opracowaną przez Joannę Zielińską. Kwerendą zostały objęte biblioteki: wojewódzka w Siedlcach oraz miejskie - w Garwolinie, Łukowie, Mińsku Mazowieckim, Sokołowie Podlaskim i Węgrowie.¹² Ukazał się także długo oczekiwany zeszyt *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* obejmujący powiat siemiatycki, czyli ziemię drohiczną i mielniczną historycznego województwa Podlaskiego, którego stolicą był Drohiczyń.¹³ Są to tereny zabużańskie, sąsiadujące bezpośrednio z byłymi województwami białkopodlaskim i siedleckim. Oprócz tekstu tomik zawiera 441 fotografii zabytków ruchomych i nieruchomych. W wydanej przez Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu serii poświęconej zabytkowym cmentarzom w Polsce, opublikowany został zeszyt dotyczący woj. siedleckiego. Opracowany na podstawie „kart cmentarzy” prowadzonych przez Ośrodek, zawiera podstawowe dane na temat cmentarzy w 63 miejscowościach, uznanych za zabytkowe.¹⁴ Jest to pierwszy - pilotowy zeszyt

¹⁰ *Opór chłopów przeciw kolektywizacji wsi polskiej 1948-1956*, praca zbiorowa pod red. F. Gryciuka, Siedlce 1997, ss. 154; *Stosunki między władzą państwową a kościołem katolickim w Polsce powojennej (1944-1989)*, praca zbiorowa pod red. W. Ważniewskiego, Siedlce 1997, ss. 134; *Spór o ocenę historii Polski powojennej (1944-1989)*, praca zbiorowa pod red. W. Ważniewskiego, Siedlce 1998, ss. 194.

¹¹ Przykładowo: Konferencja zorganizowana 13 grudnia 1996 r. w Warszawie przez Zakład Historii Ruchu Ludowego, IH WSRP i LTN-K nt. *Stanisław Mikołajczyk – przywódca ruchu ludowego, mąż stanu, polityk (1901-1966)* – publikacja Warszawa 1998; Siedlce: *Bataliony Chłopskie w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego* – publikacja Warszawa 1998.

¹² *Regionalia w zbiorach bibliotek publicznych województwa siedleckiego*. Oprac. J. Zielińska, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Siedlcach, Siedlce 1998.

¹³ *Katalog zabytków sztuki. Województwo białostockie*. Pod red. Marii Kałamajskiej-Saeed, t. XII, z. 1, *Siemiatycze, Drohiczyń i okolice*, oprac. M. Kałamajska-Saeed, Warszawa 1996.

¹⁴ *Wykaz zabytkowych cmentarzy w Polsce. Województwo siedleckie. Studia i materiały Ośrodka Ochrony Zabytkowego Krajobrazu*. Seria *Cmentarze*, nr 4/35/7/, oprac. Jarośława Szczepańska, Warszawa 1998.

z serii wykazów zabytkowych cmentarzy w poszczególnych województwach.

Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu wydał także monografię A. Kołodziejczyka poświęconą cmentarzom muzułmańskich w Polsce.¹⁵ Znalazły się w niej szczegółowe dane dotyczące zabytkowych cmentarzy tatarskich w Zastawku koło Lebedziewie i w Studziance (założonych po 1679 r.), nieistniejących już cmentarzy w Kałuszynie (wojskowy, założony przez Rosjan w XIX w.), Małaszewiczach (tatarski z XVII-XIX w.) oraz kwatery muzułmańskich z okresu I wojny światowej na cmentarzu wojskowym w Łukowie-Łapigózie. Monografia została opatrzona licznymi planami, rysunkami i fotografiami.

Historia wojskowości na Podlasiu wzbogaciła się o monografię bitwy pod Liwem, stoczonej przez korpus generała Jana Nepomucena Umińskiego w dniach 9-10 i 14-15 kwietnia 1831 r. autorstwa A. Kołodziejczyka.¹⁶ Warto zaznaczyć, że publikowanej przez wydawnictwo „Ajaks” w Pruszkowie serii „Boje Polskie”, dominuje jak dotąd tematyka podlaska (biografia księdza Brzoński, monografie bitew: Stoczek, Iganie-1831, Węgrów-1863, dalsze tomy w przygotowaniu Wawer - Dęba Wielkie 1831, Życzyn-1863). Na uwagę zasługuje też opracowanie Józefa Geresza dotyczące wydarzeń w listopadzie 1918 r. na Podlasiu, w tym napaści Niemców na Międzyrzec 16 listopada. Publikacja została opatrzona 130 przypisami, co świadczy o rozległości kwerendy autora.¹⁷

Tradycyjnie dominuje problematyka II wojny światowej i okupacji niemieckiej. Na czoło wysuwa się monografia obwodu „Gołęb” - Garwolin Armii Krajowej, autorstwa znanego regionalisty Zbigniewa Gnata-Wieteski.¹⁸ Książka została oparta na archiwaliach (AAN, APW, CAW i szereg innych) oraz własnym archiwum autora kompletowanym od 1973 r., w którego zasobie znajduje się m.in. bogaty zbiór relacji, oraz liczne, dotąd niepublikowane, opracowania monograficzne. Autor poszerzył opracowanie o lata 1944-1947, kiedy to próbowano organizować opór przeciwko siłom narzuconej władzy (Ruch Oporu Armii Krajowej, Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”). Tekst uzupełniają liczne fotografie. Ukazało się również wznowienie monografii obwodu „Sęp-Proso” Sokołów Podlaski, pióra Wacława Piekarskiego, w stosunku do wydania pierwszego rozszerzone i uzupełnione.¹⁹

Najbardziej masowy spośród konspiracyjnych ruchów politycznych, dysponujący najliczniejszą po AK organizacją wojskową - Batalionami Chłopskimi - ruch ludowy, stał się tematem rozprawy Tadeusza Piesio.

¹⁵ A. Kołodziejczyk, *Cmentarze muzułmańskie w Polsce*, seria *Cmentarze*, nr 7/10, Warszawa 1998.

¹⁶ A. Kołodziejczyk, *Liw 1831*, Pruszków 1998 (seria „Boje Polskie” nr 13).

¹⁷ J. Geresz, *Z dziejów rozbrojenia okupantów na południowym Podlasiu w listopadzie 1918 roku*, Międzyrzec Podlaski 1998.

¹⁸ Z. Gnat-Wieteska, *Armia Krajowa. Obwód „Gołęb” – Garwolin*, Pruszków 1997.

¹⁹ W. Piekarski, *Obwód AK Sokołów Podlaski „Sęp-Proso” 1939-1944*, wyd. II popr., Warszawa 1997.

Autor zajął się konspiracyjnym SL „Roch” i BCh w powiecie garwolińskim.²⁰ Praca ukazała się nakładem Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie i została uzupełniona licznymi fotografiami.

Nadal owocuje publikacjami pasja dokumentacyjno-muzealna Sławomira Kordaczuka - pracownika Muzeum w Siedlcach. Po kolejnym, trzecim już bogato ilustrowanym katalogu wystawy poświęconej wojnie i okupacji²¹, w 1997 r. ukazał się tomik zawierający 100 sylwetek i fotografii żołnierzy podziemia, z którymi przeprowadził wywiady.²²

W 1997 r. opublikowano materiały sesji zorganizowanej w dniu 15 września 1996 r. w Siedlcach, poświęcone XII-Podlaskiemu Okręgowi NSZ (redaktorzy: Mariusz Brechta, Leszek Żebrowski)²³. Drugi tom prac poświęconych NSZ na Podlasiu ukazał się na początku 1999 r.²⁴

Słabiej prezentuje się literatura wspomnieniowa. Jedną poważniejszą pozycją są okupacyjne wspomnienia Lucjana Dmowskiego, w okresie okupacji ucznia Siedleckiej Szkoły Mechanicznej, harcerza Szarych Szeregów, zastępy „Muszkietarów”, pseudonim „Athos”. Technika małej poligrafii zostały opublikowane także szkice tegoż autora na temat okupacji w Siedlcach.²⁵

Nadal na plan pierwszy wysuwa się regionalistyka siedlecka. Nakładem Archiwum Państwowego w Siedlcach z okazji 450-rocznicy uzyskania przez Siedlce praw miejskich, ukazało się kilka cennych pozycji, opartych na własnych zbiorach tej placówki: Janusza Kuligowskiego, *Fotografie Siedlec z lat 1900-1944*, zawierająca 50 cennych reprodukcji²⁶ oraz Wandy Więch-Tchórzewskiej, *Plany Siedlec z lat 1780-1912*²⁷. Archiwum wydało także skromną objętościowo, ale zawierającą ciekawe materiały *Księgę Pamiętkową* z okazji jubileuszu 45-lecia działalności. Obok przemówień oko-

²⁰ T. Piesio, *Konspiracyjny ruch ludowy w powiecie garwolińskim 1939-1945*, Warszawa 1999. Razi nieco cezura 1945 roku – Garwolin został zajęty przez Armię Czerwoną w 1944 r. Nie przekonuje fakt, że SL „Roch” wyszedł z konspiracji w 1945 r.; autor śledzi powojenne, często tragiczne losy żołnierzy BCh aż po rok 1947.

²¹ S. Kordaczuk, *Spod znaku orła. Czas walki, czas nadziei. Katalog wystawy o II wojnie światowej, trzeciej z cyklu o dziejach oręża i walk o wolność na Podlasiu*. Muzeum Okręgowe w Siedlcach, Siedlce 1997.

²² S. Kordaczuk, *100 spotkań z historią, Chłopcy z tamtych dni*. Muzeum Okręgowe w Siedlcach, Siedlce 1997.

²³ *Narodowe Siły Zbrojne na Podlasiu*, t. I, Materiały posesyjne, red. M. Bechta, L. Żebrowski, Siedlce 1997.

²⁴ *Narodowe Siły Zbrojne na Podlasiu w walce z systemem komunistycznym w latach 1944-1952*, t. I, Materiały posesyjne, red. M. Bechta, L. Żebrowski, Siedlce 1998.

²⁵ L. Dmowski, *Pod plecakiem 17 lat*, Warszawa 1998; idem, *Szkice z gniazda Sowy*, Warszawa 1998.

²⁶ J. Kuligowski, *Fotografie Siedlec z lat 1900-1944 (ze zbiorów Archiwum Państwowego w Siedlcach)*, Siedlce 1997.

²⁷ W. Więch-Tchórzewska, *Plany Siedlec 1780-1912*, Archiwum Państwowe w Siedlcach, Siedlce 1998.

licznościowych i nadesłanych listów gratulacyjnych, zawiera także informacje na temat zasobu archiwum i bibliografię publikacji pracowników.²⁸

Na uwagę zasługuje także opracowany przez niestrudzonego S. Kordaczuka Album-kalendarz, *Siedlce - obrazki z przeszłości*, na lata 1997-1998, wydany z okazji 450-lecia miasta. Zawiera ponad 100 unikalnych fotografii archiwalnych, opatrzonych bardzo dokładnymi opisami. Warto też wspomnieć o kolejnych publikacjach Aleksandra Haraburdy dotyczących znaków poczty siedleckiej od 1815 r.²⁹

Z ciekawszych regionalistów należy odnotować dwutomowe wydawnictwo Edwarda Podniesińskiego, dotyczące dziejów Suchożebrów i okolic. Oprócz rysu historycznego zawiera głównie wypisy archiwalne. Mimo sporej liczby potknięć merytorycznych i warsztatowych (szkoda, że praca nie została przed drukiem zrecenzowana) jest to dzieło ze wszech miar godne uwagi, wnoszące wiele do regionalistyki podlaskiej.³⁰

Podobnie warta uwagi jest praca Danuty Grzegorzcyk *Dzieje Mrozów i okolic*, opublikowana przez Gminną Bibliotekę Publiczną w Mrozach w 1997 r. Zawiera rysy historyczne Kuflewa (prawa miejskie 1521 r.) Jeruzala (1533), Mrozów powstałych w 1791 r. i innych miejscowości, m.in. sąsiednich: Cegłowa, Kałuszyna, Latowicza.³¹

Towarzystwo Przyjaciół Korczewa opublikowało ciekawą, bogato ilustrowaną pracę Adama Buszko, *Ziemia Korczewska*, poświęconą dziejom regionu i pałacu w Korczewie³². Towarzystwo Przyjaciół Miasta Kocka wydało bardzo skromną publikację na 580-lecie miasta³³. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łukowskiej zaakcentowało jubileusz swego 40-lecia opracowaniem Ryszarda Grafika, zawierającym m.in. dokumentację działalności tego zasłużonego dla Ziemi Łukowskiej stowarzyszenia: dodatkowo ukazał się zestaw 8 pocztówek przedstawiających Łuków dawny i współczesny.³⁴ Ukazało się także kalendarium wydarzeń w Łukowie i regionie za 1995 r.,

²⁸ *Księga Pamiątkowa Jubileuszu 45-lecia Archiwum Państwowego w Siedlcach 1950-1995*, Siedlce 1997. Zawiera m.in.: J. Kuligowski, *Informacja i udostępnianie zasobu Archiwum Państwowego w Siedlcach*; W. Więch-Tchórzewska, *Zasób Archiwum Państwowego w Siedlcach*; Krystyna Jastrzębska, *Archiwum historyczne byłego Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Siedlcach jako baza źródłowa do badań regionalnych*; Maria Dauksza, *Działalność wydawnicza AP w Siedlcach*. Archiwum opublikowało także skromny katalog wystawy *Z przeszłości Siedlec (5 V-31 XII 1997)*, Siedlce 1997.

²⁹ A. Haraburda, *Poczta w Siedlcach 1815-1946. Próba inwentaryzacji znaków pocztowych*, wyd. II, Siedlce 1996 (nakł. 50 egz.); idem, *Poczta w Siedlcach 1817-1997. Próba inwentaryzacji znaków pocztowych*, Siedlce 1998.

³⁰ E. Podniesiński, *Strony rodzinne. Suchożebrzy i okolice*, cz. I-II, wyd. Urząd Gminy w Suchożebrach, Suchożebrzy 1997 (nakł. 400 egz.)

³¹ D. Grzegorzcyk, *Dzieje Mrozów i okolic*, Mrozy 1997 (nakł. 1000 egz.)

³² A. Buszko, *Ziemia Korczewska*, Korczew 1997, ss. 52-89 fot.

³³ *Kock. 580 lat miasta. Wybrane karty z historii*. Oprac. Maciej Jesionowski, Marek Futera, Kock 1997.

³⁴ R. Grafik, *40 lat Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Łukowskiej*. Łuków 1998; *Łuków dawniej i dziś (pocztówki)*, Łuków 1998.

opracowane przez Zenona Wolskiego³⁵, będące kontynuacją Kalendarium za lata 1233-1844, opublikowanego w 1996 r.

Nadal aktywne jest środowisko węgrowskie, chociaż Towarzystwo Miłośników Ziemi Węgrowskiej oficjalnie zawiesiło swoją działalność. W 1998 r. nakładem Towarzystwa Kultury Środowiska „Pogwarki węgrowskie”, działającego przy Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Augusta Cieszkowskiego ukazały się bardzo ciekawe wspomnienia Michała Czapskiego pt. *Życie towarzyskie i wszelakie życie Węgrowa. Lata 1920-1929*. W serii „Biblioteki Węgrowskiej” (nr 2) opublikowano książeczkę Stanisława Grądzkiego i A. Kołodziejczyka, *Węgrów - przeszłość i przyszłość miasta*, zawierającą szkic historyczny (A. Kołodziejczyk) i opracowanie dotyczące ważniejszych wydarzeń w mieście w latach 1995 – 1998.³⁶ Nakładem wielce zasłużonej dla Węgrowa rodziny Wangratów ukazała się w 1998 r. wierszowana *Saga rodu Wangratów 1814-1997* autorstwa Jana Kuczyńskiego, zawierająca również tablicę genealogiczną rodziny.

Należy zasygnalizować także pracę przedwcześnie zmarłego, czołowego regionalisty podlaskiego Jerzego Sroki poświęconą dziejom miasta Brześcia i twierdzy brzeskiej.³⁷ W okresie międzywojennym była to stolica województwa poleskiego, dziś znajduje się w granicach Białorusi, jednak oczywiste związki miasta z Podlasiem nakazują wspomnieć o tej cennej publikacji. Autor omówił dzieje miasta, twierdzy oraz ciężkie walki o twierdzę w 1939 r. Walory merytoryczne podnosi bogata, najczęściej publikowana po raz pierwszy dokumentacja fotograficzna.

Wspólnym przedsięwzięciem wydawniczym Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego jest zapoczątkowana w 1996 r. seria wydawnicza *Kultura Ludowa Mazowska i Podlasia*. Dotychczas ukazały się dwa tomy, a w druku znajduje się trzeci. Opublikowano w nich cały szereg rozpraw na temat etnografii, religioznawstwa i historii Podlasia.³⁸ Redaktorami

³⁵ Z. Wolski, *Łuków i Ziemia Łukowska. Kalendarium 1995*, Łuków 1998.

³⁶ S. Grądzki, A. Kołodziejczyk, *Węgrów – przeszłość i przyszłość miasta*, Węgrów 1998, ss. 88 +16 fot. Kolorowych.

³⁷ J. Sroka, *Brześć nad Bugiem. Dzieje miasta i twierdzy*, Biała Podlaska 1997.

³⁸ *Kultura ludowa Mazowska i Podlasia. Studia i materiały*, t. I, Warszawa 1996, t. II, Warszawa 1997, t. III, Warszawa 1999. Zawiera m.in. t. I: Małgorzata Orlewicz, *Dawne i współczesne zwyczaje rodzinne wsi okolic Kołbieli*; Jadwiga Koszutska, *Ubiór drobnoszlachecki na Podlasiu*; t. II: Jarosław Cabaj, *Unicy na południowym Podlasiu w latach 1864-1905*; A. Kołodziejczyk, *Obrzędy pogrzebowe i kult zmarłych Tatarów litewsko-polskich na Południowym Podlasiu (1679 - 1915)*; Iwona Biaduń, *Tradycje i twórczość w kulturze ludowej gminy Kołbiel*; Anna Milewska-Młynik, *Wełniane królestwo Dominiki Bujnowskiej*; Helena Kozicka, *Poeci regionalni województwa siedleckiego*; Joanna Ziemian, *Z badań nad higieną wsi podlaskiej końca lat osiemdziesiątych XX w.*; Urszula Terlikowska, *Dwór w pamięci historycznej wśród ludności miejscowej w Korczewie*; t. III: Witold Bobryk, *Parafia obrządku bizantyjsko-słowiańskiego w Kostomłotach po II wojnie światowej*; Leonard J. Pełka, *Diabeł podlaski*; A. Kołodziejczyk, *Korespondencja przyjaciół. Listy Zygmunta Glogera do Tymoteusza Łu-*

sa: Andrzej Stawarz - dyrektor Muzeum Niepodległości w Warszawie i A. Kołodziejczyk.

Pewien niedosyt budzi praca poświęcona biografistycy Podlasia - *Intelektualiści rodem z Podlasia* pod redakcją Ireneusza Sekuły. Zawiera życiorysy 22 ludzi nauki i kultury urodzonych na Podlasiu, począwszy od Jacka Jezierskiego (1722-1805), skończywszy na księdzu Stanisławie Kamińskim (1919-1986).³⁹ Wątpliwości rodzą się nie tylko odnośnie doboru nazwisk - wśród których przeważają filozofowie - lecz także kryterium urodzenia. Wprawdzie we wstępie redaktor wyraża nadzieję, że jest to pierwszy tom z cyklu *Wielcy ludzie z Podlasia*, lecz natychmiast nasuwa się myśl o nader subiektywnym doborze życiorysów „wielkich” z Podlasia. Nie ma przykładowo Piotra z Goniądza (ok. 1530-1573), czołowego działacza i pisarza arianizmu; Tomasza Święckiego (1774-1837), urodzonego w Kostkach pod Węgrowem, autora znanych prac historycznych, w tym *Opisu starożytnej Polski* (t. I-II Warszawa 1816, wyd. II Warszawa 1828); Franciszka Wężyka (1785-1862), urodzonego w Witulinie dramaturga i powieściopisarza, teoretyka dramatu; Józefa Łoskiego (1827-1885), urodzonego w Kostomłotach, autora licznych prac historycznych, zwłaszcza odnoszących się do epoki Jana III Sobieskiego. Brakuje biskupa lubelskiego Franciszka Jaczewskiego (1832-1914), urodzonego w Górkach Grubakach pod Korytnicą (Węgrowską), Tymoteusza Łuniewskiego (1847-1905), znanego działacza i pisarza rolniczego, archeologa i publicysty, druha serdecznego Zygmunta Glogera i wielu innych, niewątpliwie wybitnych intelektualistów. Tymczasem - w odniesieniu do kilku zaprezentowanych w tomie sylwetek - ich związki z Podlasiem kończą się w zasadzie na miejscu urodzenia i spędzonym tamże dzieciństwie. A gdzie nota choćby o Józefie Ignacym (1812-1887) i Kajetanie (1827-1896) Kraszewskich, urodzonym wprawdzie odpowiednio w Warszawie i w Dołhem (Grodzienszczyzna), ale związanym twórczością i życiem (Kajetan - właściciel Romanowa) z Podlasiem. Na marginesie tych uwag wydaje się koniecznością rychłe opracowanie *Podlaskiego słownika biograficznego*, ewentualnie *Siedleckiego słownika biograficznego*, z czytelnymi kryteriami doboru życiorysów.⁴⁰

Historiografię oświaty i szkolnictwa reprezentuje w pierwszej kolejności doskonała, oparta na bogatej dokumentacji źródłowej rozprawa Jerze-

---

niewskiego z lat 1879-1904. Por. recenzje: J. M. Cygan, „Podlaski Kwartalnik Kultu-ralny”, 1998 nr 1; idem, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, nr 12, 1998; Paweł Popiel, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, nr 30, 1998.

³⁹ *Intelektualiści rodem z Podlasia*. Praca zbiorowa pod red. I. Sekuły, Siedlce 1997. Ukazał się także oddzielny przedruk artykułu o profesorze Ignacym Chrzanowskim: Henryk Kaczorowski, *Z Podlasia na katedrę Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Rzecz o..., Siedlce 1997.

⁴⁰ Prace przygotowawcze już zostały podjęte. Planowane jest opracowanie *Siedleckiego słownika biograficznego* jako wspólnego wydawnictwa Instytutu Historii Akademii Podlaskiej i Archiwum Państwowego w Siedlcach.

go Flisińskiego pt. *Szkoły bialskie w XVII-XX wieku*.⁴¹ Jest to monografia I Liceum im. J. I. Kraszewskiego, którego poprzednikiem była słynna Akademia Bialska (1628-1773). O dogłębności badań świadczy wykaz źródeł (12 archiwów, zbiory rękopiśmienne 3 bibliotek, kilkadziesiąt wydawnictw źródeł drukowanych). Z okazji 75-lecia Leszek Koper opracował monografię Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Prusa w Siedlcach.⁴² Zawarł w niej zarys historyczny szkoły, zestawienie wychowawców i wychowanków, sięgnął do archiwaliów szkolnych. W 80-rocznicę istnienia LO im. A. Mickiewicza w Węgrowie, we wrześniu 1998 r. odbył się zjazd absolwentów. Z tej okazji ukazało się wydawnictwo zawierające kalendarium dziejów szkoły, zestawienie pracowników i uczniów, wspomnienia. Warto też wspomnieć o nieco starszej monografii LO w Milanowie, przygotowanej z okazji 50-lecia tej placówki.⁴³

Słabiej w stosunku do dziejów oświaty i szkolnictwa prezentuje się historiografia Kościoła. W 1996 r. ukazała się praca Jana Lewandowskiego poświęcona polityce rosyjskiej wobec Unitów Podlaskich w latach 1772-1875⁴⁴. Wiele miejsca Unitom Podlasia poświęciła Florentyna Rzemieniuk w monografii o Unitach w Rzeczypospolitej od 1596 po rok 1946⁴⁵. Opublikowano także kilka monografii parafialnych. Tadeusz Pulcyn opracował *Kostomłoty* - jedyną w Polsce parafię neounicką⁴⁶. Ksiądz Stanisław Byczyński przedstawił zarysy dziejów parafii Krześlin i Mordy⁴⁷, Zbigniew Todorski parafii w Kotuniu⁴⁸, a Dariusz Kazun - w Platerowie⁴⁹. Na swego badacza nadal oczekują dzieje diecezji podlaskiej, gdyż praca księdza Piotra Aleksandrowicza (wyd. 1971) w wielu płaszczyznach pozostała daleko w tyle za nowymi ustaleniami nauki historycznej; na pełne opracowanie

⁴¹ Jerzy Flisiński, *Szkoły bialskie w XVII-XX wieku. Monografia I Liceum Ogólnokształcącego im. J. I. Kraszewskiego*, Biała Podlaska 1998, (nr 1 serii „Rocznika Białskopodlaskiego”).

⁴² L. Koper, *75 lat I Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Prusa w Siedlcach 1923-1998*, Siedlce 1998.

⁴³ A. Koprucki, *Liceum Ogólnokształcące w Milanowie 1945-1995*, Lublin-Milanów 1996. Por. rec. w „Roczniku Białskopodlaskim”, t. IV, 1996 (T. Demidowicz).

⁴⁴ J. Lewandowski, *Na pograniczu. Polityka władz państwowych wobec unitów Podlasia i chełmszczyzny 1772-1875*, Lublin 1996. Por. rec. w „Roczniku Białskopodlaskim”, t. V, 1997 (Dariusz Tarasiuk).

⁴⁵ F. Rzemieniuk, *Unicy Polscy 1596-1946*, Siedlce 1998.

⁴⁶ T. Pulcyn, *Kostomłoty. Dzieje jedynej w Polsce neounickiej parafii i sanktuarium Unitów podlaskich według opowiadania ojca Romana Piętki, marianina*, Warszawa-Lublin-Kostomłoty 1998.

⁴⁷ S. Byczyński, *Zarys historii parafii Krześlin*, Siedlce 1998; idem, *Zarys historii parafii Mordy*, Siedlce 1998.

⁴⁸ Z. Todorski, *75 lat Parafii Rzymsko-Katolickiej p.w. Św. Antoniego Padewskiego w Kotuniu 1922-1997*, Kotuń 1997.

⁴⁹ D. Kazun, *Z dziejów parafii i kościoła p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Platerowie (Pamiętka Złotego Jubileuszu Parafii 1947-1997)*, Siedlce 1998.

oczekuje też Zgromadzenie Księży Komunistów, szczególnie aktywne na Podlasiu w XVIII-XIX w. W 1996 r. minęła 200-rocznica śmierci biskupa łuckiego Adama Naruszewicza, urzędującego w Janowie Podlaskim i tam pochowanego, a temu wybitnemu przedstawicielowi myśli oświeceniowej, autorowi dzieł historycznych nie poświęcono rocznicowego wydawnictwa.

Dzieje ochotniczych straży pożarnych reprezentuje rozprawka Beaty Nowosielskiej na temat pedagogicznych aspektów działalności OSP w Kotuniu (Kotuń 1998, ss. 60). Warto przypomnieć także opublikowane w 1996 r. pamiętniki Apolinarego Hartglassa, jednego z najbardziej znanych polityków żydowskich w Polsce międzywojennej, urodzonego w 1883 r. w Białej Podlaskiej, posła na Sejm RP w latach 1919-1930, później - aż do śmierci w 1953 r. w Izraelu - czołowego działacza syjonistycznego.⁵⁰ Są to wspomnienia frapujące, nawiązujące m.in. do lat dzieciństwa i wieku młodzieńczego spędzonych w Białej. Gwoli zasygnalizowania należy nadmienić, iż ukazał się nowy, obszerny przewodnik po Podlasiu.⁵¹

Na zakończenie kilka zdań o periodykach. Ukazał się 6 numer „Szkiców Podlaskich”, zawierających wiele cennych artykułów i przyczynków.⁵² Archiwum w Siedlcach opublikowało 10 numer „Prac Archiwalno - Konserwatorskich”, poświęcony w całości problematyce Siedlec⁵³ (po reformie administracyjnej trzeba zmienić tytuł - najlepiej na „Siedleckie Prace Archiwalno-Konserwatorskie”). Nadal znakomicie rozwija się „Rocznik Białskopodlaski” - ukazały się tomy: IV (1996) i V (1997) zawierające wiele cennych rozpraw, materiałów i recenzji.⁵⁴ Coraz ciekawsze artykuły

⁵⁰ A. Hartglass, *Na pograniczu dwóch światów. Wstęp i opracowanie Jolanta Żyndul*, Warszawa 1996. Por. także opublikowane nakładem rodziny wspomnienia posła endecji Józefa Milika (1891-1944), *Mój pamiętnik*, Warszawa 1998, ss. 51.

⁵¹ Podlasie. Przewodnik, Warszawa 1997.

⁵² M.in.: Stanisław Trochimiak, *Siedlecka straż ogniowa 1877-1997*; S. Kordaczuk, *Z siedleckiej księgi peowiaków*; E. Kopówka, *Siedleckie kirkuty*; Jerzy Cezary Malinowski, *Działalność Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w Obwodzie Siedlce*; S. Batok, *Zbrodnie UBP i MO w Siedlcach i Starej Wsi (12-13 kwietnia 1945 r. i 10 kwietnia 1946 r.)*

⁵³ M.in.: U. Głowacka-Maksymiuk, *Właściciela Siedlec. Pruszyński, Siedleccy, Ołędzcy, Czartoryscy*; Janusz Nowak, *Szpital i apteka w Siedlcach 1645-1807*; W. Więch-Tchórzewska, *Źródła do dziejów Siedlec*; G. Welik, *Akta siedleckiej policji w AP Siedlce jako źródło do dziejów miasta*.

⁵⁴ T. IV, m.in.: T. Demidowicz, *Janów Podlaski. Staropolskie miasto-rezydencja biskupów łuckich w XV-XVIII wieku*; J. Flisiński, *Dawne miasteczka podlaskie: Piszczac, Rossosz i Wisznice*, oraz kilka artykułów dotyczących kwestii unickiej. T. V, min. Tomasz Kempa, *Poparcie magnaterii litewskiej i ruskiej dla unii brzeskiej w pierwszych latach po jej wprowadzeniu*; Dorota Wereda, *Unickie parafie dekanatu drohiczyńskiego w II połowie XVIII wieku*; Jerzy Flisiński, *Starostwo brzeskie w XVI wieku*; Marek Wagner, *Działania wojenne na Podlasiu w latach wojny północnej (1702-1706)*; Henryk Mierzwiński, *Walki zbrojne na Południowym Podlasiu w latach 1792-1918*; Stanisław Jarmuł, *Wojskowe i policyjne siły okupacyjne w północnej części dystryktu lubel-*

i materiały historyczne publikuje „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” w Białej (red. nac. Grzegorz Michałowski). Ukazał się 9 numer „Zeszytów Stoczkowskich”, poświęcony uroczystościom patriotyczno-religijnym w Stoczku⁵⁵. Kontynuowany jest także „Rocznik MińskoMazowiecki”. Wydrukowano już IV tom tego coraz poważniej prezentującego się periodyku.

Kończąc przegląd - skrótowy z konieczności - nowych Podlasianów wypada wskazać na szereg niedostatków historiografii. Nadal źle prezentuje się stan badań średniowieczem i czasami nowożytnymi. Liczne „Białe plamy” występują w odniesieniu do lat 1914-1918 i Polski Ludowej, zwłaszcza okresu lat 1944 -1956. Mimo pozornej obfitości wydawnictw poruszających problematykę okresu okupacji niemieckiej lat 1939-1944, brakuje nadal monografii kilku obwodów ZWZ-AK (Łuków, Mińsk Mazowiecki, Radzyń Podlaski, Siedlce, Węgrów), słabo prezentuje się stan badań nad innymi organizacjami konspiracyjnymi. Pilną staje się potrzeba nowej monografii diecezji, kilku miast - dziś znów powiatowych. Należałoby pomyśleć o edycji źródeł do dziejów Podlasia, za mało jest wspomnień, monografii parafii, szkół, straży pożarnych, organizacji społecznych i politycznych. Na pierwszy plan wysuwają się badania nad dziejami wojskowości, a w ich tle giną dzieje społeczno-gospodarcze, np. ziemiaństwo podlaski.

Wydaje się także, iż dwa dominujące ośrodki Siedlce i Biała Podlaska (Instytut Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach, Archiwum Państwowe, Miejska Biblioteka Publiczna, Muzeum w Siedlcach, Biblioteka w Białej) winny podjąć ściślejszą współpracę wzajemną oraz z towarzystwami regionalnymi. Pracę z towarzystwami prowadzi przede wszystkim Instytut Historii organizując liczne sesje naukowe z udziałem regionalistów podlaskich. Nieodzowne jest też wciąganie do bieżącej i perspektywicznej działalności nauczycieli.

---

skiego w latach 1939-1944; A. Kołodziejczyk, *Dwa XIX-wieczne testamenty tatarskie z Podlasia*.

⁵⁵ *Uroczystości patriotyczno-religijne i rocznice w Stoczku Łukowskim w XX wieku*.

Oprac. Józef Filipczuk, „Zeszyty Stoczkowskie”, nr 9, Stoczek 1998.